

11. Сухомлинский В.А. Письма к сыну: Кн. Для учащихся. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1987. – 128 с.
12. Тихомирова А.Ф. Развитие познавательных способностей детей. – Ярославль, 1997. – 235 с.

Назаренко Л.Н.

**ОРГАНИЗАЦИЯ ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА**

В статье рассматриваются проблемы формирования ценностно-смысловой сферы личности в дошкольном возрасте. Рассматриваемый процесс обуславливается необходимостью создания такого жизненного пространства, в котором обеспечивалась бы содействие педагогических работников дошкольных учебных заведений и родителей, преемственность семейного и дошкольного воспитания, активизация воспитательной функции семьи, использование современных воспитательных методик.

Ключевые слова: жизненное пространство, дошкольное воспитание, ценностно-смысловая сфера, социально значимая деятельность, социальное становление.

Nazarenko L.N.

**ORGANIZATION OF EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE
WITH A VIEW AXIOLOGICAL APPROACH**

The problems of value-life sphere of personality in preschool age. The above process is caused by the necessity to create a living space in which teachers are guaranteed cooperation pre-schools with parents, family and continuity of early childhood education, increasing educational function of the family, introducing modern educational methods.

Key words: living space, pre-school education, value-semantic field, socially meaningful activity, social growth.

УДК 373.543

Пентилюк І.С.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК СУБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

На основі аналізу наукової літератури у статті з'ясовується сутність мовної особистості як суб'єкта виховання в основній школі. Автор пропонує різні точки зору вчених-педагогів, психологів, лінгводидактів на феномен “мовна особистість”.

Ключові слова: особистість, індивід, мовна особистість, виховання мовної особистості, особистісний підхід до виховання підлітків.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні відзначається євроінтеграційними процесами, що характеризуються створенням її нової парадигми, спрямованої на виховання освіченої, творчої, комунікативно спроможної особистості. Сучасна освіта розуміється як сфера становлення кожним особистого сенсу життя й місця в суспільстві, що вимагає особливої уваги до становлення й розвитку мовної особистості.

Проблеми виховання підростаючого покоління знайшли відображення в низці державних документів: Конституції України, Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню школу”, Національній Доктрині розвитку освіти України в XXI столітті та ін. Сьогодні освіта визначається як стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації. Вона покликана створити умови для саморозвитку й самоудосконалення кожного на певному етапі навчання. Для учнів основної школи цей етап є найважливішим, бо саме він характеризується активним впливом освітнього середовища (школи, класу, однолітків, родини, громадських організацій) на виховання їх як особистостей. Тому пріоритетним у цьому плані є особистісний підхід до навчально-виховної роботи в школі й поза нею.

Особистісна орієнтація у вихованні підлітків вимагає від педагогічних колективів розуміння сутності поняття “особистість” і тих компонентів, що її складають, зокрема “мовна особистість”, “мовленнєва особистість”, “особистісна орієнтація та ін.

Проблема особистісного підходу до виховання молодого покоління, мовної особистості все більше цікавить сучасних учених і стає предметом їхніх досліджень.

Особистісну орієнтацію освіти визначають як основоположну в сучасній школі вчені І. Бех, С. Гончаренко, О. Леонтьєв, А. Богуш, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, В. Семиченко, І. Зязюн, В. Кремень та ін. У їхніх працях досліджується як єдність онтологічного, соціального, особистість психологічного й психолінгвістичного компонентів, велика увага приділяється з'ясуванню мовної особистості як основи формування й розвитку людини.

У пропонованій статті ставимо за мету уточнити поняття “мовна особистість учня основної школи” на основі аналізу наукових досліджень і довести необхідність розглядати виховання мовної особистості з позицій “суб’єкт-суб’єктних” стосунків між учасниками навчального-виховного процесу (учнями основної школи і вчителями).

Для розкриття означеної мети необхідно з’ясувати поняття “особистість”, що розглядається в кількох напрямках: філософському, психологічному й педагогічному.

Філософське трактування особистості зустрічаємо в різних працях. Так, автори філософського енциклопедичного словника під особистістю розуміють аспект внутрішнього світу людини, що виділяється унікальністю та відкритістю; реалізується в самопізнанні та самотворенні людини й об’єктивується в артефактах культури [13: 457]. Особистість, таким чином, є носієм і виразником світогляду, що презентує людину як унікальну індивідуальність. Б. Гершунський розглядає особистість та її формування як сенс людського життя, фундамент людського щастя в єдиному, цілісному матеріально-духовному стані, запоруку збереження та прогресивного розвитку світу й основу продовження власного Я в пам’яті нащадків, у ментальній пам’яті людства [1: 536]. Особистість є носієм мовної картини світу і національного менталітету.

Філософське розуміння особистості ґрунтується на формуванні свідомості людини, розвитку мовлення і мислення, що активно відбувається в підлітковий період життя.

В “Українському словнику” особистість визначається як “особа” – у широкому розумінні, – конкретна, цілісна людська індивідуальність у єдності її природних соціальних якостей; у вузькому, філософському розумінні – індивід як суб’єкт соціальної діяльності, властивості якого детерміновані конкретно-історичними умовами життя суспільства [2: 243]. Однак поняття “особистість” слід відрізнити від поняття “індивідуальність”, оскільки поняття “індивід” означає одиничний представник людського роду, а звідси поняття “індивідуальність” означає сукупність особливих рис, що відрізняють одного індивіда від інших. Констатуємо, що з позиції педагогіки особистість – людина, соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного.

Досить розлоге трактування особистості пропонують психологи. У “Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів” особистість визначають як “феномен суспільного розвитку, конкретна жива людина, яка володіє свідомістю і самосвідомістю”, “саморегульована динамічна функціональна система безупинно взаємодіючих між собою властивостей, відносин і дій, що складаються в процесі онтогенезу дитини [11: 297]”. Особистість, з одного боку, – це індивід, як суб’єкт соціальних відносин і свідомої діяльності, а з другого – індивід, сформований у суспільній діяльності і в спілкуванні, що робить його мовною особистістю.

Психологи (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, П.М’ясоїд) поняття особистості пов’язують із поняттям діяльності, активності [12: 5]. Найбільш важливим, на їх погляд, є психічний розвиток особистості, що спирається на досвід і вчинок. “Саме вчинок, – пише П.М’ясоїд, – дає змогу особистості вийти за власні межі, долати опір, що їй чинить світ, втілювати себе в ньому. Особистість заявляє про себе в момент вчинку як складно структурованої, наповненої глибоким змістом, розгорнутої в часі і просторі активності [8: 75]”.

Привласнюючи суспільний досвід, індивід прагне стати суб'єктом життя – використати власні можливості як засіб досягнення своїх цілей. Прагнення індивіда вийти за наявні обмеження і стати суб'єктом власної активності і є особистістю. “Людина народжується як організм, стає індивідом, протягом життєвого шляху творить із себе особистість”, – резюмує П. М'ясоїд [8: 75].

Особистість розвивається сама й розвиває свої стосунки зі світом, що становить відношення “людина-світ”. Психічний розвиток особистості на рівні індивіда відбувається на основі засвоєння дитиною мовних значень, що забезпечують відображення в її свідомості мовної картини світу.

Кожній особистості властивий сформований нею світогляд, на основі якого вона створює свою систему уявлень про світ і своє місце в ньому. Це теза особливо важлива для нашого дослідження, оскільки йдеться про виховання особистості в підлітковому віці – етапі становлення індивіда як особистості. В цьому плані слід звернути увагу на вчинок як одиницю особистості, що забезпечує її самореалізацію і креативність насамперед у комунікативній діяльності, розвитку здатності спілкуватися з іншими індивідами.

З позицій психолого-педагогічної науки “особистість – це певне поєднання психічних властивостей: спрямованості (потреби, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, увага) [9: 42]”. Особистість, як бачимо, є об'єктом досліджень педагогів і психологів. А як суб'єкт виховання, вона виявляє свої психічні властивості в процесі взаємодії з іншими особистостями, що характеризує її соціальну сторону як домінуюче положення в структурі особистості (світогляд, потреби, інтереси, ідеали тощо). Тому виховання особистості, особливо в підлітковому віці, залежить від того середовища, в якому вона формується, комплексу педагогічних дій і впливів, що забезпечують її становлення і розвиток.

У розвитку особистості в дитячому й підлітковому віці істотну роль відіграє виховання, зокрема засвоєння норм поведінки під час спілкування, рівень мовленнєвої культури, знання правил мовної етики тощо. Вихована таким чином мовна особистість у шкільні роки залишається цікавим комуні кантом і в наступні етапи свого життя.

Відомо, що людина існує в мові, виявляє себе в мові, встановлює завдяки мовленню, спілкуванню контакти з іншими людьми. На думку А. Богуш, успіх мовленнєвої діяльності, комунікації, її результативність залежить від особистості, од рівня розвитку її мовленнєвих умінь і навичок, від культури мовлення її і тих, з ким вона спілкується [10: 13]. Для цього кожна людина, кожен індивід має бути мовною особистістю. Це поняття відображає сутність поняття “особистість”, однак висвітлює таку її грань, як здатність мислити і спілкуватися засобами рідної чи іншої мови.

Зв'язок між мовою й особистістю підмітив визначний психолінгвіст О. Леонтьєв: “... мова є перш за все мова особистості [6: 282]”. Звідси випливає, що без мови немає особистості, як і мова не може існувати поза нею. Мова є своєрідним путівником по світу по дорозі до себе [Там само]. Особистість може пізнати й зрозуміти себе й світ, а відповідно й реалізуватися тільки завдяки мові, здатності й умінню спілкуватися, засвоювати величезну кількість мовних знаків.

Поняття мовної особистості трактується багатьма сучасними вченими (Ю. Караулов, В. Карасик, Л. Мацько, Ф. Бацевич, А. Богуш та ін.). Мовна особистість як найважливіший складник особистості взагалі – це узагальнений образ носія свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовної культури і культури спілкування. При цьому необхідно усвідомити, що саме “мова є універсальним засобом не тільки спілкування, а й всього буття народу з усіма його ціннісно-змістовими ознаками [10: 7], що забезпечує повноцінний процес виховання мовної особистості.

Сучасна педагогічна наука намагається дослідити феномен “мовна особистість” з різних боків. Так, В. Карасик виділяє такі аспекти дослідження мовної особистості: ціннісний (аксіологічний), пізнавальний (когнітивний) і поведінковий [3: 22]. Кожний з цих

аспектів розглядає виховання мовної особистості в процесі її становлення й розвитку. Аксиологічний аспект дозволяє визначити морально-ціннісні орієнтири учня, формування його свідомості на основі засвоєння рідної мови. Когнітивний аспект орієнтує дослідника на вивчення пізнавальних можливостей особистості, розвиток її інтелекту на основі відображення мовної картини світу в свідомості школяра. Третій аспект (поведінковий) безпосередньо пов'язаний із вихованням дитини, засвоєнням етичних норм з метою спілкування.

Цікаву позицію щодо мовної особистості займає В. Маслова. Вона розглядає процес перетворення індивіда в мовну особистість через призму його соціалізації, при цьому визначає три її підходи: а) включення людини в певні соціальні відносини; б) мовленнєво-миленнєва діяльність за нормами і законами етномовної культури; в) засвоєння законів соціальної психології народу [7: 12]. На думку дослідниці, важливу роль у вихованні мовної особистості, її соціалізації відіграє мовне середовище, в якому вона формується, рідна мова, що забезпечує інтелектуальний і культуромовний розвиток, пізнання і засвоєння менталітету народу – творця мови та його психічних особливостей.

Проблема мовної особистості найширше досліджується лінгводидактами (Ю. Караулов, Г. Богін, А. Богуш, Л. Мацько, Ф. Бацевич, Т. Симоненко, Л. Паламар та ін.). Для них мовна особистість – суб'єкт засвоєння рідної мови, людина, яка опановує мову, її виражальні багатства з метою спілкування в приватному житті і в різних сферах суспільної діяльності. Виховання мовної особистості у працях названих науковців розглядається побіжно й принагідно. Основна увага тут акцентована на навчанні рідної мови, технології використання різних форм і методів. Однак, як відомо, навчально-виховний процес у школі являє собою органічне ціле, що забезпечує засвоєння мови й виховання мовної особистості. Звідси й своєрідне трактування її сутності. Головне – усвідомити, що виховання мовної особистості залежить від стану мовної освіти, вивчення української мови в усіх навчальних закладах, на різних етапах і, насамперед, у 5-9 класах, де вивчається систематичний курс української мови і закладаються базові знання й комунікативні уміння й навички комунікативної компетенції учнів.

Нам цілком імпонує визначення мовної особистості А. Богуш: “Під мовною особистістю розуміємо високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення [14: 36]”. Таке розлоге визначення мовної особистості свідчить про її складну структуру, особливості якої розкриває В. Красних. Автор, зокрема, подає своє бачення компонентів мовної особистості, а саме:

- людина – мовець, тобто особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність;
- власне мовна особистість – це особистість, яка виявляє себе в мовленнєвій діяльності й відповідно володіє сукупністю знань і уявлень;
- мовленнєва особистість, яка реалізує себе в комунікації, обирає і здійснює стратегію і тактику спілкування, репертуар засобів;
- комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, яка реально діє в реальній комунікації [4].

Таке трактування структури мовної особистості свідчить про складність проблеми її виховання.

Як суб'єкт виховання мовна особистість стоїть у центрі навчально-виховного процесу в основній школі і потребує пильної уваги учителів української мови та інших предметів як на уроках, так і в позакласних та позашкільних заходах, пошуків ефективних форм і методів виховної роботи.

Отже, ефективне виховання мовної особистості можливе за умов особистісного підходу до навчально-виховного процесу, особистісної орієнтації освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гершунський Б.С. Філософія освіти для ХХІ століття. – М.: Совершенство, 1998. – 605с.
2. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374с.
3. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – С.7-84.
4. Красных В.В. “Свой среди чужих”: миф или реальность? – М.: ИТДГК “Гнозис”, 2003.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. – М.: Педагогика, 1983. – т.1. – 392с.; Т.2 – 320с.
6. Леонтьев А.А. Психолінгвістика і особистість // Основи психолінгвістики. – М. – С.-П., 2003. – С. 280 – 282.
7. Маслова В.А. Лінгвокультурологія. – М.: Академія, 2001.
8. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 2001. – 487с.
9. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія. – Миколаїв: Іліон, 2006. – 272с.
10. Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів // Зб. наукових праць. Вип. VI. – Рівне, 2006. – 344с.
11. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – 672с.
12. Рубинштейн С.Л. Основи загальної психології: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1989. – Т.1. – 320с. – Т.2. – 328 с.
13. Філософський енциклопедичний словник: Ділове видання. – К.: Абрис, 2002.
14. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: Монографія / За заг. редакцією А.Богущ. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. – 272с.

Пентилюк І.С.

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ КАК СУБЪЕКТ ВОСПИТАНИЯ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

На основе анализа научной литературы в статье раскрывается сущность языковой личности как субъекта воспитания в основной школе.

Автор предлагает разные точки зрения ученых-педагогов, психологов, лингводидактов на феномен “языковая личность”.

Ключевые слова: личность, индивид, языковая личность, воспитание языковой личности, личностный подход к воспитанию подростков.

Pentilyuk I.S.

LANGUAGE PERSONALITY AS A SUBJECT OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

Based on the analysis of scientific literature, the article reveals the essence of linguistic identity as a subject of education in primary school.

The author offers a different point of view of scientists, educators, and psychologists on the phenomenon of “linguistic identity”.

Key words: personality, individual, linguistic identity, language education of the individual, personal approach to educating adolescents.

УДК 37.037:733.3 (07)

Стасько Б.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ І МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТАНЦЮВАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті здійснено загальний аналіз досліджень, присвячених формуванню музичного сприйняття і музичного мислення в процесі розвитку танцювальності підлітків у музично-педагогічній і мистецтвознавчій теорії і практиці, розкрито їх взаємозв'язок та педагогічні основи керівництва цим процесом.

Ключові слова: музичне сприйняття, музичне мислення, танцювальність.